

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ГУМАНІТАРНИХ ЕВАКУАЦІЙ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ З ОСОБЛИВОЮ УВАГОЮ ДО ДІТЕЙ

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД

З 24 лютого 2022 року тисячі цивільних людей в Україні живуть у ситуації постійного ризику через міжнародний збройний конфлікт. Хоча багатьом вдалося самостійно покинути небезпечні райони, багато людей не виїхало внаслідок впливу цілої низки факторів, включаючи підвищені ризики під час подорожування, руйнування мостів та доріг, наявність мін, відсутність засобів для безпечного виїзду та інші проблеми. Деяким людям немає куди безпечно переміститися, і вони не мають інформації про умови розміщення внутрішньо переміщених осіб (далі в тексті – ВПО). Багато людей також занепокоєні щодо тривалості переміщення в разі виїзду, а також щодо якості послуг та житла в місцях переміщення. Інші не хочуть залишати свої будинки або худобу, для багатьох переїзди є проблемними через незадовільний стан здоров'я, сімейні зобов'язання. Деякі люди вирішують залишитися вдома, незважаючи на небезпеку, спричинену збройним конфліктом. Гуманітарним працівникам вкрай важливо визнавати та поважати різноманітні причини, через які люди можуть вирішити не евакуюватися і не покидати домівки, незважаючи на небезпеку. При цьому ми маємо надавати їм підтримку, якщо вони приймають усвідомлене рішення евакуюватися.

Згідно з нормами міжнародного гуманітарного права (далі в тексті – МГП), держави зобов'язані вивозити цивільне населення з районів розташування військових об'єктів; держави не можуть примусово переміщувати населення, якщо цього не вимагає безпека цивільних осіб або нагальні військові потреби.¹ Оскільки держави мають виключні повноваження приймати рішення з питань безпеки та військової необхідності, а також видавати накази про евакуацію, то гуманітарним організаціям слід сприяти лише тим гуманітарним евакуаціям, на які цивільні особи надали свою інформовану згоду, тобто коли рішення про евакуацію є добровільним.

МЕТА РЕКОМЕНДАЦІЙ

Рекомендації з гуманітарної евакуації цивільного населення в Україні з особливою увагою щодо дітей ґрунтуються на існуючих міжнародних рекомендаціях, практиці та раніше оприлюднених рекомендаціях Кластера захисту в Україні. Документ визначає для організацій-партнерів, які працюють в сфері захисту та захисту дітей, а також для інших гуманітарних організацій, які допомагають проведенню гуманітарних евакуацій, керівні принципи, мінімальні стандарти та дії, рекомендовані до, під час та після здійснення гуманітарної евакуації.

У цьому документі поняттям «гуманітарна евакуація» визначається ситуація, коли організації, що здійснюють гуманітарний захист, сприяють переміщенню цивільних з районів, де ці люди стикаються з підвищеним ризиком через збройний конфлікт або інші форми насильства, до більш безпечних районів. Рекомендації адресовані гуманітарним організаціям і стосуються в першу чергу гуманітарної евакуації як такої. В контексті України вони також можуть застосовуватися й до ситуацій, коли організації у сфері гуманітарного захисту залучаються до обов'язкової евакуації населення, здійснюваної державними органами, але за умови, що евакуйовані надали таким організаціям свою інформовану згоду на евакуацію, тобто евакуація проводиться

¹Дивись Додатковий протокол I, ст. 58 (а); Правила звичаєвого міжнародного гуманітарного права, № 24.

добровільно. Рекомендації слід застосовувати з урахуванням існуючих в Україні інституційних і правових рамок, висвітлених в Додатку 1 до цього документу. Гуманітарні організації повинні координувати з відповідними українськими органами влади всю діяльність щодо евакуації цивільних, особливо коли йдеться про дітей та людей з інвалідністю. Така координація необхідна як в районах, з яких проводиться евакуація, так і в областях, які приймають евакуйованих. Організації у сфері гуманітарного захисту ніколи не повинні брати участь у примусовій або недобровільній евакуації, або намагатися переконати або чинити тиск на людей, щоб змусити їх евакуюватися всупереч їхній волі². Однак, коли держава проводить таку евакуацію відповідно до своїх зобов'язань за МГП, організації у сфері гуманітарного захисту можуть надавати допомогу евакуйованим людям після того, як вони досягнуть безпечного місця.

ОСОБЛИВА УВАГА ЩОДО ДІТЕЙ ТА ЇХ ЗАКОННИХ ПРЕДСТАВНИКІВ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ У РАЙОНАХ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ОБОВ'ЯЗКОВІЙ ЕВАКУАЦІЇ

Коли мова йде про евакуацію людей, які проживають у районах, де Уряд оголосив обов'язкову евакуацію, гуманітарні організації повинні знати, що українське законодавство дозволяє обов'язкову евакуацію дітей з їхніми законними представниками в примусовий спосіб. Хоча примусова евакуація або розлучення дітей з їхніми батьками/законними представниками є рідкісним явищем, сама загроза цього може призвести до того, що батьки/законні представники без їхньої на те добровільної згоди або евакуюються зі своїми дітьми, або відправляють їх жити до родичів/інших осіб.

З огляду на ці обставини: :

1. Проводячи інформаційні та просвітницькі кампанії щодо евакуації, гуманітарні організації повинні обмежувати своє гуманітарне реагування наданням інформації про нормативно-правові рамки, наявну підтримку та потенційні наслідки відмови від евакуації, але не повинні намагатися переконати законних представників або дітей евакуюватися.
2. Добровільність евакуації повинна бути незалежно підтверджена гуманітарними організаціями в кожному конкретному випадку до початку участі цих організацій в будь-якому переміщенні законних представників і дітей.
3. Незалежно від того, чи погоджуються законні представники або діти на евакуацію, це не повинно перешкоджати їхньому доступу до гуманітарної допомоги, на яку вони мають право, за винятком випадків, коли такий доступ загрожуватиме дітям або іншим чином не відповідатиме їхнім інтересам.
4. Якщо законні представники добровільно не погоджуються на евакуацію себе та дітей, які перебувають під їхньою опікою/ піклуванням, гуманітарні організації:
 - мають залишити на розгляд уповноважених органів влади рішення, пов'язані з найкращими інтересами дітей, включаючи, зокрема, розлучення дітей з їхніми законними представниками або примусову евакуацію дітей та їхніх законних представників;
 - не повинні намагатися переконати законних представників або дітей евакуюватися проти їхньої волі;
 - не повинні сприяти транспортуванню дітей та їхніх законних представників, які не дали згоди на евакуацію (на основі незалежної оцінки добровільності), навіть на вимогу органів влади;
 - мають надати допомогу дітям та законним представникам після завершення евакуації в обсягах, відповідних до обсягів допомоги, що надається всім сім'ям і дітям.
5. Гуманітарні працівники повинні надавати допомогу законним представникам дітей, які проживають у районах, що підлягають примусовій евакуації, якщо, за оцінками, ці законні представники добровільно

² Гуманітарні організації не проводять та не сприяють примусовій евакуації, адже це є прерогативою держави. Однак гуманітарні організації можуть надавати допомогу людям після їх примусової евакуації.

Ключові виклики

Нові ризики гуманітарного захисту внаслідок евакуації. Хоча позитивний внесок гуманітарної евакуації є неоціненним для зменшення ризиків насильства та конфлікту для цивільного населення, неналежним чином спланована гуманітарна евакуація може піддати цивільних новим ризикам у сфері гуманітарного захисту, серед яких: розлучення з сім'єю або законними представниками, торгівля людьми, крадіжки та вимагання, сексуальна експлуатація та жорстоке поводження, психологічні травми, особливо серед тих, хто зазнав таких ризиків іще до евакуації.

Прогалини у сферахкоординації та інформування: 1) відсутність доступної інформації про порядок евакуації, можливості розміщення та послуги для евакуйованих осіб у районах, в які їх евакуюють; 2) відсутність інформації про наявні механізми ідентифікації евакуйованих осіб, їхні потреби щодо гуманітарного захисту та перенаправлення їх до організацій, які можуть надати допомогу; 3) прогалини в координаційних механізмах евакуації, яка здійснюється декількома організаціями; 4) прогалини у функціонуванні систем перенаправлення (неформальні системи перенаправлення, відсутність зворотнього зв'язку, порушення конфіденційності перенаправлень, відсутність знань про організації-надавачі послуг).

Правові рамки **процедур евакуації, здійснюваних органами влади, не повністю відповідають викликам воєнного часу.** Законодавство про евакуацію було в основному розроблено до війни, і тому не повністю відповідає сучасному контексту. У чинному законодавстві про евакуацію не існує чіткої процедури обміну інформацією та координації між органами влади та гуманітарними організаціями. Не маючи правової визначеності, гуманітарні організації часто беруть на себе додаткові обов'язки та ризики.

Відсутність у приймаючих громадах персоналу та будівель для розміщення людей, які потребують спеціалізованої допомоги, особливо людей з інвалідністю та літніх людей, які позбавлені сімейної підтримки, включаючи осіб, які проживають у закладах по догляду.³ Також проблематичним є знайти заклади по догляду з гендерно-розподіленими спільними просторами, що може створювати підвищені ризики у сфері гуманітарного захисту для дівчат, хлопців та жінок. Ці прогалини піддають підвищеному ризику в плані гуманітарного захисту евакуйованих осіб з конкретними потребами в догляді та підтримці після їх прибуття до місця призначення. Без підтвердження наявності відповідних гуманітарних послуг процес евакуації з небезпечних зон уповільнюється.

Евакуація без належної координації з органами влади дітей, позбавлених батьківського піклування, у тому числі дітей без супроводу/розлучених з сім'єю дітей, а також інших вразливих категорій, у тому числі зі спеціалізованих закладів, підвищує ризики експлуатації, торгівлі людьми та розлучення сімей.

Утруднений доступ евакуйованих осіб, які прибувають без документів, що посвідчують особу, у тому числі маргіналізованих груп людей, до розміщення у місцях тимчасового проживання (*далі у тексті* – МТП), до соціальних та медичних послуг та до інших видів допомоги.

³ Складні та нагальні виклики, пов'язані з організованою евакуацією людей з інвалідністю та людей похилого віку, які проживають у інтернатних закладах в областях, близьких до лінії фронту, виходять за рамки цього документу, адресованого переважно гуманітарним організаціям громадянського суспільства. Міжкластерна гуманітарна взаємодія та адвокація з акторами у сфері розвитку для вирішення цих проблем вимагає прийняття рішень на високому рівні у тісній співпраці з Урядом.

ОСОБЛИВА УВАГА ЩОДО ЕВАКУАЦІЇ МАЛОМОБІЛЬНИХ ЛЮДЕЙ ТА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Евакуація людей з інвалідністю, включаючи дітей, а також маломобільних людей вимагає особливої уваги в плані забезпечення їхньої безпеки та благополуччя. Такі люди можуть стикатися з більшими проблемами під час надзвичайних ситуацій і потребувати додаткового часу та ресурсів для безпечної евакуації. Цей процес повинен бути ретельно спланований та здійснений з використанням відповідного обладнання та підготовленого персоналу, щоб мінімізувати ризик фізичної та психологічної шкоди, коли це можливо, у співпраці з організаціями людей з інвалідністю. Інформована згода на евакуацію повинна бути забезпечена відповідно до вищезазначених міркувань.

Виходячи з викладеного вище:

1. Гуманітарним організаціям рекомендується проводити регулярні оцінки для виявлення осіб з руховими порушеннями та забезпечення їх включення до планів евакуації.
2. Гуманітарні організації, які сприяють евакуації людей з руховими порушеннями, повинні забезпечити наявність та використання спеціалізованого обладнання, адаптованого до потреб людей з різними видами інвалідності та порушеннями діяльності рухового апарату. Таким обладнанням є крісла колісні, носі та дошки для перенесення осіб з обмеженими руховими можливостями, медичні ліжка та підйомне обладнання для людей, прикутих до ліжка.
3. Гуманітарним організаціям рекомендується забезпечити комплексну підготовку всього персоналу, задіяного в процесі евакуації, щодо конкретних потреб та належного поводження з людьми з інвалідністю та руховими порушеннями. Навчання повинно охоплювати безпечні методи підйому та передачі людей для запобігання фізичним травмам та дотримання їх гідності, ефективні комунікаційні стратегії для забезпечення поводження з належною повагою з урахуванням гендерних потреб.
4. Евакуйовані люди з інвалідністю та руховими порушеннями повинні отримувати постійну підтримку після завершення евакуації, включаючи забезпечення доступу до медичної допомоги, реабілітаційних послуг та будь-яких необхідних допоміжних пристроїв. Гуманітарні організації повинні надати інформацію про наявні ресурси та мережі підтримки в приймаючій громаді, щоб допомогти в адаптації та відновленні таких евакуйованих.

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ТА МІНІМАЛЬНІ СТАНДАРТИ

Добровільний характер: Коли гуманітарні організації проводять або сприяють гуманітарній евакуації цивільних осіб незалежно від віку, статі, інвалідності або інших факторів різноманітності, евакуація повинна ґрунтуватися на інформованій згоді людини і бути недискримінаційною.⁴ Евакуйовані повинні бути об'єктивно та достовірно поінформовані з використанням простих для розуміння форматів, про ризики та наслідки евакуації. Це включає їхнє право не селитися в будь-якому з місць, де їхнє життя, безпека, свобода та здоров'я можуть бути під загрозою, або право змінити своє рішення евакуюватися на будь-якому етапі евакуації. Це також означає, що не можна застосовувати жодних заходів примусу.⁵

⁴ Це не обмежує повноваження та зобов'язання держави за МГП евакуювати цивільних осіб навіть без їхньої добровільної згоди, якщо це необхідно для захисту їхньої безпеки або вивезення їх з району розміщення військового об'єкта.

⁵ Згідно з п. 31 Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, у випадку відмови від обов'язкової евакуації фізична особа підписує відмову від проведення обов'язкової евакуації.

Правозахисні та інклюзивні підходи: Права людини, такі як право шукати безпеку в межах або за межами державних кордонів; бути захищеним від свавільного переміщення або затримання; право на єдність родини; а також свобода вибору місця проживання повинні враховуватися при плануванні або проведенні гуманітарної евакуації. Усі гуманітарні евакуації повинні плануватися та організовуватися без дискримінації та з належним урахуванням конкретних потреб та можливостей дівчат, хлопців, жінок та чоловіків різних категорій. Планування та організація мають включати заходи щодо зменшення конкретних ризиків, пов'язаних з віком, статтю, інвалідністю та іншими ознаками різноманітності евакуйованих людей. Завжди, коли це можливо, слід запобігати поміщенню до стаціонарних закладів догляду людей з інвалідністю та людей похилого віку, які до евакуації проживали самостійно.

Безпечний та недискримінаційний доступ до основних послуг: органи влади, гуманітарні та волонтерські організації, які проводять евакуацію, повинні забезпечити, наскільки це можливо, належні транспортні засоби, житло, харчування та воду, медичні засоби та засоби гігієни (у тому числі для людей похилого віку та людей з інвалідністю), а також психосоціальну підтримку переміщеним особам під час евакуації та після прибуття до місць розміщення. Допомога має надаватися усім евакуйованим без виключень чи дискримінації.

Збереження єдності сім'ї: Діти та законні представники не повинні бути розлучені всупереч їх волі або найкращим інтересам. Необхідно вжити практичних заходів для запобігання розлученню дітей з батьками та повнолітніми членами сім'ї або з іншими родичами. Аналогічним чином, тісно співпрацюючи з місцевими службами у справах дітей, слід вжити заходів для сприяння возз'єднанню у разі розлучення, включаючи додаткові механізми реєстрації або ідентифікації. Украї важливо в разі розлучення сім'ї вжити спеціальних заходів для збереження єдності сім'ї та її возз'єднання в найкращих інтересах дітей. Діти можуть бути розлучені зі своїми законними представниками лише в крайньому випадку і на найкоротший можливий період, і тільки тоді, коли це відповідає найкращим інтересам дитини. Розлучених дітей ніколи не слід поміщати до інтернатних закладів.⁶ У разі, якщо розлучення сім'ї відбувається під час евакуації з огляду на її терміновість за надзвичайних обставин, то потрібно дослідити, чи була евакуація проведена з максимальним врахуванням найкращих інтересів дитини, пріоритетності сімейного догляду та возз'єднання сім'ї після розлучення. Діти та сім'ї також повинні мати доступ до ефективних засобів правового захисту та до правосуддя.

Участь дітей та право бути почутими: Усі діти, включаючи дітей з інвалідністю, повинні мати можливість висловлювати свою думку щодо рішень, пов'язаних з їх переміщенням, розшуком сімей та їх возз'єднанням тощо. Думці дитини слід приділяти належну увагу відповідно до її віку, зрілості та здібностей, що розвиваються. Необхідно докладати зусиль для негайного сприяння возз'єднанню сімей, а якщо це неможливо, розглянути можливість альтернативного догляду сімейного типу. Крім того, як діти, так і їхні батьки/законні представники повинні мати право на засоби правового захисту в таких ситуаціях.

Найкращі інтереси дитини: Першочерговим фактором для всіх рішень та заходів, вжитих щодо дитини, є найкращі інтереси конкретної дитини з урахуванням різних обставин кожного конкретного випадку.

⁶ Відповідно до п. 3 Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій діти підлягають обов'язковій евакуації в примусовий спосіб разом з їхніми батьками, особами, які їх замінюють, або іншими законними представниками.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДІЇ ПЕРЕД ГУМАНІТАРНОЮ ЕВАКУАЦІЄЮ

- Проведення спільного аналізу потреб гуманітарного захисту організаціями у сфері гуманітарного захисту, волонтерськими групами, місцевими органами влади та громадами, з яких проводиться евакуація, а також з приймаючими громадами із залученням, за потреби, Координаційного штабу з питань проведення обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану та з інших уповноважених державних органів. Аналіз повинен, зокрема, містити інформацію про запити на евакуацію, безпекову ситуацію, ризики та потреби; вибір місця переміщення з урахуванням конкретних потреб евакуйованого населення, тобто доступ до соціальних послуг, базової інфраструктури та транспорту; відстань від району бойових дій/присутність збройних формувань; можливі домовленості щодо розміщення, забезпечені самими евакуйованими, тощо.
- Проведення консультацій з постраждалими людьми для отримання їхньої персональної інформованої згоди на евакуацію до узгодженого місця переміщення, щоб гарантувати, що евакуація є їхнім добровільним рішенням, і вони були поінформовані про її ризики та наслідки; про маршрут та кінцевий пункт призначення евакуації; вид та умови тимчасового розміщення; а також наявність послуг, яких вони потребують. За можливості рекомендується провести консультації також з організаціями людей з інвалідністю, організаціями з прав жінок та організаціями, які представляють маргіналізовані спільноти.
- Поширення достовірної та перевіреної інформації в доступних та зрозумілих форматах на національному рівні та на рівні громад серед населення прифронтових районів, яке може евакуюватися, щоб вони могли прийняти усвідомлене рішення про евакуацію та підготуватися до неї, якщо вони вирішать евакуюватися. Окрім інформації про процес евакуації, треба за можливістю надавати інформацію про умови прийому та допомогу, доступну після прибуття. Такі матеріали також повинні включати основну інформацію щодо запобігання ризикам у сфері гуманітарного захисту, пов'язаним з евакуацією. Йдеться, зокрема, про потребу запобігати розлученню сімей, про ризик торгівлі людьми, сексуальної експлуатації та насильства. Матеріали мають містити інформацію про процес евакуації та підготовки до неї, гуманітарні послуги та допомогу, доступні в приймаючих районах, у тому числі для сімей/законних представників з дітьми. Ця інформація може бути надана уповноваженими органами або готуватися в координації та співпраці з ними.
- Проведення індивідуальних оцінки та планування евакуації для кожної сім'ї з дітьми, щоб забезпечити їм належну підтримку до, під час та після евакуації. Це потрібно, щоб забезпечити потреби та вибір кожної евакуйованої родини, а також кращі інтереси дитини.
- Виявлені відокремлені від сімей або діти без супроводу повинні бути негайно перенаправлені до відповідних органів з питань захисту дітей, а діти, які перебувають в альтернативних формах сімейного догляду, до служб у справах дітей.
- Забезпечення логістики та безпеки з урахуванням конкретних потреб евакуйованих людей, наприклад, людей з інвалідністю та людей похилого віку, або ж людей з домашніми тваринами. Також потрібно гарантувати безпечність переміщення та єдність родини. Для цього необхідно надавати інформацію про органи влади та гуманітарні організації, які залучені до евакуації, про координацію їх роботи; місце, дату та час проведення евакуації; адресу пунктів прийому в безпечних районах.
- Розбудова спроможності місцевих органів влади та організацій, що проводять евакуацію, у сферах, зокрема, безпеки та захисту; першої допомоги; основних принципів гуманітарного захисту, включаючи підходи, пов'язані з травмою; ідентифікації вразливих людей, включаючи дітей;

центральної ролі проблематики гендерного насильства; інклюзії інвалідності; безпечних перенаправлень у межах діяльності Кластеру захисту, а також Секторів Захисту дітей та ГЗН.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДІЇ ПІД ЧАС ГУМАНІТАРНОЇ ЕВАКУАЦІЇ

- Моніторинг ризиків захисту для евакуйованих під час переміщення та після прибуття до місць призначення з особливою увагою до дітей, людей з інвалідністю та людей похилого віку. Гуманітарні організації повинні якомога раніше в процесі евакуації ідентифікувати людей, які знаходяться в групі ризику, та якомога швидше перенаправити їх до спеціалізованих організацій.
- Надання першої психологічної допомоги (ППД) та постійне поширення інформації.
- Ідентифікація та реєстрація дітей та сімей, які евакуюються, покликани полегшити возз'єднання, якщо це необхідно, а евакуйовані діти, відокремлені від законних представників, повинні бути негайно ідентифіковані та перенаправлені до відповідних органів з питань захисту дітей.
- Підтримка під час евакуації сімей з дітьми, включаючи сім'ї з альтернативним формами догляду. Допомога має надаватися на основі індивідуальних потреб, що може включати підтримку під час транспортування, ППД, грошову допомогу, роздачу гуманітарної допомоги, поширення інформації з метою запобігання психологічному стресу та надання психологічної підтримки.
- Забезпечення спеціалізованого обладнання та медикаментів під час евакуації людей маломобільних категорій, таких як люди літнього віку та люди з інвалідністю.

КОНТРОЛЬНИЙ СПИСОК ДІЙ ПІСЛЯ ЕВАКУАЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ГУМАНІТАРНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В РАЙОНАХ ПРИЙОМУ ЕВАКУЙОВАНИХ ЛЮДЕЙ, ВКЛЮЧАЮЧИ ЦИВІЛЬНИХ, ЕВАКУЙОВАНИХ ОРГАНАМИ ВЛАДИ

Під час надання допомоги переміщеним особам, включаючи цивільних осіб, евакуйованих органами влади, партнерські гуманітарні організації повинні дотримуватися гуманітарних принципів, підтримувати незалежність своєї діяльності та продовжувати керуватися незалежно оціненими потребами, забезпечуючи доступ людей до основних послуг і пам'ятаючи про принцип «не завдати шкоди», а також надавати допомогу згідно зі ступенем вразливості.

Нижченаведений контрольний список дій містить перелік видів допомоги, яку гуманітарні організації можуть надати евакуйованим цивільним особам у місцях розміщення/ прийому.

Організаціям, що здійснюють діяльність у сфері гуманітарного захисту:

- Негайно після евакуації надати інформацію про наявну грошову та інші види допомоги від державних та неурядових організацій; про доступ до адміністративних, соціальних, медичних, освітніх та інших послуг; про можливості працевлаштування та тривалість перебування в місці тимчасового розміщення в приймаючих районах тощо.
- Здійснювати моніторинг захисту у місцях транзитного та тимчасового проживання для виявлення та зменшення ризиків та сприяння гідному та належному доступу до гуманітарної інформації та послуг.
- У разі прогалин або дублювання присутності організацій гуманітарного захисту в МТП, повідомляти Кластер захисту, щоб мобілізувати організації-партнери гуманітарного захисту для ефективного реагування на потреби гуманітарного захисту евакуйованих осіб.
- Консультуючись з гуманітарними організаціями, які беруть участь у евакуації, визначити вразливих людей, які особливо піддані ризику насильства та експлуатації, таких як жінки, чоловіки, дівчата або хлопці категорій ризику, неповні домогосподарства, діти розлучені з сім'ями та без супроводу, люди

похилого віку (особливо жінки похилого віку), люди з інвалідністю, представники спільнот ромів та ЛГБТІК+, для перенаправлення з метою отримання гуманітарних послуг кейс-менеджменту та спеціалізованих послуг, включаючи догляд на дому. За можливістю підтримуйте національну службу соціального захисту в оцінці стану та соціальних спроможностей людей похилого віку та людей з інвалідністю щодо їх можливості проживати самостійно або потреби догляду в умовах відповідного закладу.

- Визначити людей, які пережили психосоціальний стрес, для їх перенаправлення для отримання психологічної та психосоціальної підтримки.
- Визначити людей, які можуть потребувати юридичної допомоги, для їх перенаправлення до надавачів відповідних послуг. Особливої уваги потребує питання документів, що посвідчують особу, адже їх наявність є визначальною для доступу до соціальних послуг та реалізації прав.
- Розширювати обізнаність постраждалих та переміщених людей щодо ризиків у сфері гуманітарного захисту (наприклад, торгівля людьми, сексуальна експлуатація та жорстоке поводження, забруднення вибухонебезпечними боєприпасами), а також щодо наявних послуг із запобігання, реагування та зменшення таких ризиків. Завжди підкреслюйте, що гуманітарна допомога є безоплатною.
- Реалізовувати заходи із захисту на рівні громад на основі інклюзивності щодо гендерних та вікових факторів, із залученням як евакуйованих осіб, так і приймаючих громад, з метою сприяння соціальній згуртованості, запобігання ізоляції маргіналізованих категорій, а також з метою забезпечення довгострокових рішень для евакуйованих осіб з самого початку, зокрема у сфері доступу до житла та засобів до існування.
- У співпраці з партнерами Кластеру охорони здоров'я зміцнювати системи перенаправлення для забезпечення предметами, необхідними для задоволення нагальних потреб людей маломобільних категорій (з руховими порушеннями через вік та інвалідність), включаючи дітей. Відповідно до інструкцій організацій сфери охорони здоров'я та людей з інвалідністю рекомендується мати в наявності та використовувати спеціалізоване обладнання, пристосоване для потреб людей з різними видами інвалідності та з порушеннями рухового апарату. Таке обладнання включає, серед іншого, крісла колісні, ноші та дошки для перенесення осіб з порушеннями рухового апарату; медичні ліжка та підйомне обладнання для прикутих до ліжка людей; слухові апарати та комунікаційні пристрої для осіб зі слуховими або мовними порушеннями; допоміжні оптичні засоби та інструменти просторової орієнтації для осіб з порушеннями зору, а також медичне приладдя та допоміжні пристрої, необхідні людям, які мають хронічні захворювання.
- У співпраці з партнерами у сфері управління та координації МТП та у сфері протидії гендерно-зумовленому насильству сприяти проведенню аудиту безпеки у місцях транзитного та тимчасового проживання для запобігання та зменшення ризиків захисту та гендерного насильства, а також визначити як пріоритетні подальші дії згідно з висновками цього аудиту.⁷

⁷ Для додаткових рекомендацій щодо запобігання та реагування на прояви ГЗН під час евакуації, ознайомтеся з [ЦИМ документом](#), розробленим Сектором ГЗН.

Організаціям у сфері захисту дітей:

- Як тільки стало відомо які населені пункти підлягають евакуації, здійснити дії, що включають підвищення обізнаності та обмін інформацією про наявні гуманітарні послуги та шляхи доступу до них, а також про запобігання психологічним стресам та психологічну підтримку евакуйованих, в тому числі для запобігання розлученням сіме.
- Тісно координувати та співпрацювати з місцевими органами влади, включаючи соціальні служби та органи з питань захисту дітей, у наданні необхідних послуг, визначених шляхом кейс-менеджмента у сфері захисту дітей. Послуги можуть включати психосоціальну підтримку, позитивне виховання, запобігання гендерному насильству, кризове реагування, грошову допомогу, роздачу гуманітарної допомоги та перенаправлення до спеціалізованих служб, які надають юридичні, освітні та медичні послуги.
- негайно повідомити місцеві соціальні служби/органи з питань захисту дітей про дітей, розлучених з сім'ями, або без супроводу. Слід докласти всіх зусиль, щоб якнайшвидше возз'єднати дітей зі своїми сім'ями, якщо це відповідатиме найкращим інтересам дітей.⁸

⁸Додаткові міркування щодо освітньої діяльності доступні в [Пам'ятці Кластера освіти для партнерів, які працюють в деокупованих та прифронтових районах](#) (березень 2024 р.).

Додаток 1. АНАЛІЗ ІСНУЮЧОЇ ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЕВАКУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Держава несе відповідальність за безпеку своїх громадян та інших людей, які проживають на її території, у тому числі в умовах збройного конфлікту. Тому держава в певних ситуаціях може бути зобов'язана забезпечити своїм громадянам доступ до безпечних та гідних заходів евакуації в порядку, передбаченому національним законодавством.

Відповідно до законодавства України⁹, залежно від обставин надзвичайної ситуації (включаючи збройний конфлікт або бойові дії) може бути оголошена обов'язкова евакуація населення¹⁰ або обов'язкова евакуація у примусовому порядку дітей разом з їх законними представниками. У першому випадку люди можуть бути *де-факто* лише добровільно евакуйовані, зважаючи на те, що вони мають право підписати відмову від евакуації та, відповідно, відмовитися евакуюватися. У другому випадку дитину необхідно евакуювати принаймні з одним законним представником (наприклад, з одним з батьків, або з бабусею чи дідусем). На практиці, хоча українська влада забезпечує населення евакуаційним транспортом (наприклад, спеціальними потягами або іншими транспортними засобами), державних транспортних засобів не завжди вистачає або вони не забезпечують інклюзивні потреби вразливих категорій цивільного населення під час евакуації. У цьому випадку гуманітарні організації, включаючи організації громадянського суспільства, можуть бути залучені до обов'язкової евакуації населення державою.

Водночас в Україні багато цивільних, які зокрема проживають у районах вздовж лінії фронту та поблизу російського та білоруського кордонів, самостійно звертаються до громадських організацій, організацій громадянського суспільства та волонтерів з проханням допомоги їм залишити небезпечні райони. Для реагування на ці запити такі організації та волонтери проводять гуманітарну евакуацію навіть тоді, коли влада не оголошує обов'язкової евакуації. Як наслідок, в Україні евакуації проводяться як під керівництвом української влади, так і організаціями громадянського суспільства або волонтерами, включаючи переміщення дітей та осіб з інвалідністю.

Огляд національної нормативно-правової бази

Порядок евакуації [цивільного] населення в Україні викладено в низці нормативних актів, серед яких:

[Кодекс цивільного захисту в Україні \(стаття 33\);](#)

[Закон України "Про правовий режим воєнного стану" \(стаття 8\);](#)

[Порядок евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій;](#)

[Порядок ідентифікації осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, які проживають у зоні надзвичайної ситуації або можливого ураження, та організації їх супроводження;](#)

[Порядок тимчасового переміщення \(евакуації\) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення за місцем постійного проживання \(перебування\), а в разі виїзду за межі України – в Україну;](#)

[Методика планування заходів з евакуації;](#)

[Методичні рекомендації щодо планування і порядку проведення евакуації населення \(робітників\) у разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру;](#)

[Положення про координаційний штаб з обов'язкової евакуації населення в умовах воєнного стану.](#)

⁹ Тут наведено неповний перелік документів українського законодавства, яке регулює евакуацію.

¹⁰ Наприклад, Кабінет Міністрів України 2 серпня 2022 р. оголосив обов'язкову евакуацію всього населення Донецької області. Станом на 2018 р. у цій області проживало понад 4 млн. людей.